

Precuvântare

Am purces la întocmirea acestui catalog din dragoste pentru cartea veche, fructificând ocazia de-a înscrie și colecția Muzeului Municipiului București în *Catalogul cărții vechi românești (1508-1830)*, așa cum a fost el conceput și realizat, la inițiativa doamnei Mariana Iova - expert în bibliofilie și coordonator al proiectului, - în secția de bibliologie a Institutului de Memorie Culturală București, acum mai bine de 10 ani. Astfel că lucrarea de față reflectă, ca mod de elaborare, atât un format de descriere¹, cât și dorința întemeiată de a îmbogăți informațiile-standard, specifice științei catalografice, cu adnotări care aduc în prim-plan, în chip coplesitor, uneori, pentru echilibrul lucrării, edițiile cărora exemplarele în speță le aparțin. În fapt, această metodă mai puțin obișnuită în practica alcătuirii unui catalog de colecție, îndeplinește o dublă menire: nu doar oferă un tablou „anamnetic”, al situării exemplarelor în contextul propriu apariției lor, reamintind cititorului particularități ale unor opere de marcă ale artei tipografice românești, ci și contribuie la imaginea, sperăm noi, grăitoare, dacă nu exhaustivă², a însemnătății unui fond de carte veche și rară³, sporadic cercetat și valorificat⁴ până

¹ „Formatul bibliografic ROMARC”, sau MARC-ul românesc, elaborat de un colectiv de specialiști în catalogare și prelucrare informatizată, din Biblioteca Națională a României, Biblioteca Centrală Universitară și Institutul de Memorie Culturală, București: Constanța Dumitrășconiu, Victor Duțescu, Adriana Gagea, Mariana Iova, Dan Matei, Niculina Petrescu, Marilena Șuteu, Eugenia Tudorică. CIMEC, 2000

² Biblioteca documentară a MMB se bucură și de prezența cărții românești de patrimoniu (post 1830), precum și de cea a cărții străine rare (până la 1750).

³ Conceptul de *carte rară* se subsumează, până la un punct, conceptului de *bibliofilie*, care se referă, cu precădere, la specificul ediției – fie ea o ediție primă (dar și ediții ulterioare dictate de anumite considerente, care se disting printr-o variație de conținut, de ornamentică sau de alt gen, de alte ediții ale aceleiași lucrări), o ediție aparte, cu elemente originale (gravuri sau alte contribuții unice), o ediție cu tiraj limitat, omagială, sau rezervată unui public restrâns (cum este cazul anumitor comunități etnice și religioase) ș.a.m.d. În ce privește *raritatea exemplarelor*, ea se poate datora unor circumstanțe diverse, independente, nu arareori, de factura produsului editorial. Exemplare rare sunt cele care conțin însemnări, autografe celebre, o legătură artistică semnificativă pentru o anumită epocă sau atelier de legătorie (element care se aplică unui întreg tiraj sau face obiectul unei comenzi speciale) etc. Din punct de vedere al vechimii, cărțile Muzeului acoperă o arie cronologică considerabilă (trei secole de tipar românesc), iar din punct de vedere al rarității, colecția include specimene ale căror trăsături distinctive reies din descriere, conform criteriilor enunțate mai sus. Raritatea și vechimea nu sunt noțiuni interșanjabile în orice situație, iar cea dintâi nu poate constitui un criteriu de bibliofilie *per se*. Putem afirma că ceea ce alcătuiește, în mare parte, fondul de carte veche al Muzeului este deopotrivă vechi și rar, prin urmare foarte prețios.

în momentul de față. Catalogul nostru ilustrează concepția conform căreia descrierea bibliografică se compune din două elemente interrelaționate, operaționale în cadrul unui sistem informatic de evidență și prelucrare a cărții vechi, după modelul actual de structurare a *Catalogului colectiv*, și anume: descrierea generală și descrierea de exemplar. Primul tip de descriere, axat pe caracteristicile *ediției*⁵, este conținut în așa-numită „fișă-mamă”, sau fișa unui exemplar complet, în care aceste caracteristici sunt cel mai bine reprezentate, constituind elemente de identificare neambigue, iar al doilea tip face obiectul unei ”fișe-fiică”, raportată la cea dintâi, ca element ilustrativ al tirajului cercetat și al unei statistici care îi stabilește anvergura. Particularitățile exemplarului, constând în stare de conservare, ex libris-uri, note marginale, inserții de file manuscrise sau recuperări de text sub formă manuscrisă, arată dinamica intrării în circuit a unei cărți, transformările suferite în mâinile posesorilor, sub presiunea anumitor împrejurări, aspecte care orientează și nuanțează investigația bibliologică. Prezența descrierii generale sau „de ediție” confirmă și evidențiază apartenența exemplarelor la un anumit tiraj – fie acesta, cel specificat pe foaia de titlu, fie dedus tocmai din diferențele care circumscriu exemplarul unei (sau unor) inițiative editorial-tipografice alternative ori succesive tirajului inițial. Astfel că cele două descrieri se completează reciproc, în special atunci când avem de-a face cu specimene care, prin simplul fapt al existenței lor, pot îmbogăți sau rectifica ceea ce se știe, în general, despre o ediție dată. Este și cazul unor exemplare din colecția Muzeului, reprezentând titluri insuficient descrise în *Bibliografia Românească Veche*⁶, și care ne-au servit, prin urmare, la completarea informațiilor-lipsă, adăugându-se, modest, la seria de contribuții bibliografice apărute de-a lungul timpului. Relevanța acestor informații este și ea, dublă: o dată pentru acuratețea unui alt proiect, mult mai ambițios și mai dificil, acela al reeditării augmentate și emendate, a renumitei Bibliografii, din care un prim volum s-a publicat în 2004⁷, și o dată pentru importanța colecției ca sursă de rarități care, puse astfel în lumină, devin *prilejuri și subiecte de investigație aprofundată*. Ne referim la (vezi acasă). Însă, în tot acest demers, nu am neglijat nici descrierile „clasice”, adăugând detaliilor din Bibliografia Românească Veche, altele noi, pe măsura interesului suscitată de

⁴ Prin intermediul câtorva articole publicate în volumele anuarului MMB „Materiale de istorie și muzeografie”, semnate de cercetători precum Victoria Roman, Daniela Lală, Elisabeta Angheliescu.

⁵ *Manifestării*, în terminologia FRBR

⁶ În patru volume, primele trei, publicate în 1903-1936, îi au drept autori pe Ioan Bianu și Nerva Hodoș, ultimul, publicat în 1944, constând în adaosuri și îndreptări, pe Dan Simonescu. Titlurile doar semnalate în Bibliografie (având, cel mult, reproducă după anumite surse, oglinda paginii de titlu) sunt apărute în tipărița mitropoliei Ungrovlahiei: *Liturghierul* din 1729, *Octoiul* din 1730, *Liturghierul* din 1746 și *Rânduiala cum să cuvine a cânta cei doisprezece Psalmi de osebi*, 1820. Avem de-a face cu reeditări ale unor lucrări liturgice anterioare. Ultimul titlu citat conține un text încorporat în *Psaltirea* bucureșteană din același an (1820), dar el a cunoscut și ediții de sine stătătoare (Neamț și București).

⁷ „Bibliografia românească veche actualizată și îmbogățită. Vol. I (A-C)”, București, Institutul de Memorie Culturală; Târgoviște, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, 2004

anumite caracteristici ornamentale sau de alte aspecte considerate relevante sau, cel puțin, capabile de-a rescrie, într-un mod sugestiv, cartea de vizită a unei tipărituri.

Cartea românească veche și rară, aflată în Biblioteca documentară a Muzeului Municipiului București numără 68 de titluri, în 91 de exemplare. Sursele de proveniență sunt achiziția (de la particulari) și anticariatul, dar există și unele donații. Un număr de 19 exemplare nu poartă însemne de proprietate, în afara ștampilelor de anticariat, ale „Muzeului de Arheologie și Istorie”⁸ ori ale „Muzeului Orașului București” – vechile denumiri ale așezământului care a precedat actuala instituție muzeală. Nu știm, așadar, care au fost posesorii lor în decursul timpului, până la integrarea, după caz, în stocurile destinate comercializării sau în colecția de față. Restul exemplarelor au circulat în perimetrul bucureștean și în provincie, fie constituind cărți de danie domnească, fie vândute și cumpărate în mod repetat, deseori de membri ai aceleiași familii, fie dăruite în semn de recunoștință, unor oameni de vază. Istoria peregrinării lor este una „policromă”, atât din punct de vedere al contextelor, cât și al tipologiei umane, suficient de diversă.

Cea mai timpurie tipăritură datează din 1648 (*Noul Testament de la Bălgrad*), iar cea mai „recentă”, din 1829 (*Oglinda sănătății și a frumuseții omenești*, de Ștefan Vasile Episcopescu). Tematica religioasă este predominantă: cărți de ritual, de literatură patristică, de iconografie neobizantină, ereziologie și polemică interconfesională; cea laică include filosofia, etica, istoria, dreptul, filologia, geografia, beletristica (prelucrări), economia domestică și farmacologia populară, medicina profilactică (în forma accesibilă a stilului de popularizare) și literatura ocazională cu caracter encomiastic. Limbile în care au fost redactate aceste cărți sunt, preponderent, româna și greaca: limba română a Scripturii, a cazaniilor, a sfintelor liturghii și a „răspunsurilor întru Hristos”, limba română a Școlii Ardelene (prin *Lexiconul de la Buda*), a *Gramaticii* lui Heliade-Rădulescu, a lui Dinicu Golescu și Alecu Beldiman, cum și a promotorilor deprinderilor sănătoase, și ai gospodărelii judicioase, din tratatele practice și „iatrofilosofice” ale unor Ștefan Episcopescu și Gavril Vinețchi; greaca bisericească, arhaică în structură și lexic, a cărții de cult (carte destinată mai cu seamă „rhomeilor” din cuprinsul turcogației), neogreacă în stil clasicizant (cu unele excepții vernaculare), a tratatelor istorice și filosofice, sau morale. Aflată ea însăși sub pecetea ambivalentă a epocii fanariote (ca instrument sensibil al „conviețuirii idiomatice” româno-elene, și ca expresie a fluctuantelor moravuri), limba greacă este prețuită și cultivată pentru plasticitatea și complexitatea ei, atât de oamenii de cultură de obârșie elenă, activi în Principate, cât și de pătura românească cultă, într-un mod „programatic”, asumat din vechime, indispensabil bunei educații; o *lingua franca* a Balcanilor îmbogățită de revenirea la valorile clasicismului și de noile dezvoltări în câmpul cunoașterii științifice, proprii Europei luminilor. Lucrările în grecește sunt

⁸ Denumirea completă era *Muzeul de arheologie și istorie a Bucureștilor*. Reprezenta organismul restructurat și actualizat al vechiului muzeu municipal, găzduit pentru o scurtă perioadă între anii 1948-1950 în localul din șos. Kiseleff nr. 3, alături de Muzeul Național de Artă și Arheologie. Își schimbă titulatura în *Muzeul de Istorie a Orașului București* la 5 mai 1956 (așa cum ne informează Florian Georgescu și Paul Cernovodeanu, în monografia cu același nume, București : [1960])

produsul unui militantism hrănit prin infuzii ideologice având drept miză mult visata renaștere națională, important ferment al orientării naționaliste românești. Personalități ale diasporei elene predau la București, iar cercurile intelectualității valahe iau contact cu autori din Balcani și din zona de iradiere franco-germano-austriacă, prin tălmăciri directe și intermediare, sau prelucrări, în limba română – *Elementuri de filosofie morală*, de Neofit Vamva, *Culegere de înțelepciune*, de D. N. Darvaris, *Prescurtarea istorii universale*, de Athanasie Staghiritul, după Domairon, o altă *Istorie universală pe scurt*, a lui G.G. Bredow, *Filosofia cuvântului și a năravurilor*, a lui J. Gottlieb Heineccius (tradusă de Eufrosin Poteca), toate concepute pentru uzul tineretului studios, spre care se îndreaptă atenția unei întregi elite de spirite multilaterale, acordate la cerințele vremii. Preocupări legate de trecutul și configurația politic-administrativă și teritorială a „vechii Dacii”, pe de altă parte, se concretizează în serioase monografii, fundamentate atât pe vechi izvoade, cât și pe cercetări mai noi: *Historia tes palai Dakias*, de Dionisie Fotino, *Historia tes Roumounias și Geographikon tes Roumounias*, a lui Daniil (Dimitrie) Filipide, reeditate ulterior de George Sion și mai aproape de noi, de Olga Cicanci.

Pe lângă cărțile în română și greacă, biblioteca se poate mândri cu: o ediție rară, în limba slavonă, a *Psaltirii* (1754), realizată de Barbu Bucureșteanul, la inițiativa mitropolitului Filaret. Și cu valoroasa ediție Hamburg, 1745, a *Istoriei imperiului otoman*, îngrijită de Lorenz Schmidt și imprimată de Christian Herold cu caracterele lui Georg Piscator. În ea se regăsesc cele 22 de portrete ale sultanilor, gravate după modelul schițat de principele Cantemir, inițialele de o fină execuție, create de același principe artist, planul Constantinopolei cu imaginea unuia dintre palatele în care acesta a locuit și biografia lui Dimitrie Cantemir, scrisă de fiul său, Antioh, elemente preluate din edițiile anterioare, în limbile engleză, 1734-35 și franceză, 1743. Pe lângă aceste constante editoriale, există o serie de gravuri semnate Martin Tyroff, A.C. Wagner și G. D. Heuman, contribuții originale de o mare calitate. Ceea ce sporește valoarea acestei rarități bibliofile în colecția Muzeului, sunt ex libris-urile unor membri marcanți ai familiei budapestane Ballagi, în speță – tatăl, Ballagi Mór și unul din cei doi fii, Ballagi Aladar – cu mențiunea în clar a colecției personale.

Centrele tipografice reprezentate sunt București, Târgoviște, Snagov, Buzău, Râmnic, Alba Iulia (Bălgrad), Sibiu și Neamț. O prezență singulară este *Biblia* românească imprimată la Sct. Petersburg, în 1819, de Nicolae Grecea. Centrele predilectate ale inteligenței românești, ca Leipzig, Buda și Viena, prin officinele de bun renume ale sfârșitului de secol XVIII, început de secol XIX – tipografia lui Karl Cristoph Traugott (Leipzig), Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei (Buda), tipografia lui Bartholomäus Zweck și cea a fraților Tounousli (Viena), constituie marca unui segment valoros de titluri, cu autori precum Samuil Micu Clain, Dionisie Fotino, Gheorghe Caragea, Dinicu Golescu. Cărțile de muzică bizantină, traduse în românește, adaptate melodic și editate de ieromonahul Macarie, prezente în colecția Muzeului – *Anastasimatarul bisericesc* (ediția pentru Moldova), și *Irmologhionul* (ediția pentru Țara Românească) văd și ele lumina tiparului la Viena, în 1823, în tipografia călugărilor armeni (mechitariști). Numele tipografiei nu apare pe foaia de titlu însă noi am completat lacuna, între paranteze drepte, sub forma: „*Mechitaristen-Congregations-Buchdruckerei*”, luând ca reper

frontispiciile altor tipărituri vieneze de secol XIX, unde apare emblema ordinului mechtarist în calitate de tipograf-editor și difuzor de carte (cu variantele: „*Druck und Verlag der Mechitaristen-Congregation*” și „*(In) Commission der Mechitaristen-Congregations-Buchhandlung*”), cum este, de pildă, corpusul liturgic întocmit de P.J. Dashian, apărut în 1879, *Die Liturgien bei der Armeniern* sau mai vechea *Ethnographisches Gemählde der slavonischen Militärgränze*, a lui Spiridion Jowitsch, (1835). Tomurile imnografice publicate la Viena, de către cel considerat fondatorul muzicii psaltice românești, urmează, cronologic (parțial, și structural), celor alcătuite și date la lumină în 1820 de către Petru Efesiul, profesor la Școala de cântăreți bisericești, de la Biserica Șelari, posesor al primei tipografii de note muzicale din Europa orientală. Dintre cele două titluri apărute în tiparnița lui Petru Efesiul (un anastasimatar și un doxastar în notație chrisantică⁹, în limba greacă), biblioteca deține un exemplar din cel dintâi - *Noul Anastasimatar (Neon Anastasimatarion)*.

De la evangheliile lui Antim Ivireanul la literatura laică de secol XIX, care îmbină etosul christic tradițional cu elementele unui „neo-umanism” asimilat în doze ponderate și pitorești, cărțile Muzeului oferă o paletă generoasă de titluri deloc comune. Cartea de cult, majoritară, evidențiază rolul unor personalități precum mitropolitul Grigorie IV zis „Dascălul” (pe numele de mirean Gheorghe Miculescu, fostul ieromonah de la Neamț, „coleg” al lui Gherontie, împreună cu care a tălmăcit din grecește și prefațat o serie de cărți de ritual și de teologie dogmatică), Grigorie Râmnicianul (ajuns episcop al Argeșului), Chesarie, episcopul Râmnicului și Filaret (episcop al Râmnicului, apoi mitropolit al Ungrovlahiei) - traducători, diortositori, editori și patroni dedicați, ai operei liturgice pe care o sistematizează și adaptează conform unor necesare exigențe de fond, care includ, pe lângă criteriile canonicității și acurateții terminologice, și expresivitatea limbii române ca limbă a serviciului divin. Reeditările reflectă importanța acestor modele create cu râvnă și dăruire. Predoslovia scrisă de episcopul Chesarie al Râmnicului, cârturar de seamă al vremii sale, la Psaltirea din 1779, este reprodusă cu fidelitate în nenumărate alte psaltiri, dintre care le amintim pe cele care sunt prezente în colecția Muzeului: edițiile 1784 și 1806. *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, cum i se mai spune, o regăsim, cu prefacerile induse de un tip mai riguros de cenzură ecleziastică, în ediția 1819, de la Sankt Petersburg, prin intermediul textului revăzut și îmbunătățit stilistic de Samuil Micu, din Biblia de la Blaj, 1795. O circulație a competențelor artistice și tipografice, între Țara Românească și Moldova, cu benefice reluări de mai vechi tipare structurale și ornamentale, și de reciprocă influență, marchează aceste producții și le situează într-un continuum al valorii cărții românești, într-un unic trunchi spiritual, pe deplin conștientizat și asumat. Dintre tipografi și gravori se remarcă, în funcție de ponderea responsabilităților, ilustrate de această colecție - Stoica Iacovici, Iordache Stoicovici, Stanciu Tomovici (Popovici) Bucureșteanul, Barbu Bucureșteanul (împreună cu tovarășul său Grigorie), Constantin Athanasievici Râmnicianul, frații Mihailovici, Constantin și Dimitrie, ieromonahii Gherontie și Grigorie și monahii

⁹ Până la reforma concepută de profesorii protopsalți din Constantinopol, fusese în uz sistemul semiografic al lui Ioan Damaschin, creatorul cărții liturgice „Octoih” (*Oktoechos*, în traducere: „opt tonuri”). Sistemul poartă numele de „notație aghiopolită”.

Constantie și Ghervasie, de la Neamț. În zona implicării mixte, laico-religioase, sincronă fenomenului de laicizare a tiparului muntenesc, apar numele eforilor privilegiatei tipografii „de la Cișmea” – Constantin Caracaș, Dimitrie Topliceanu și Răducanu Clinceanu, al căror sprijin în editare este atestat de existența a cinci titluri scoase în intervalul 1818-1927. Dintre acestea, mai însemnate sunt *Legiuirea lui Caragea* (s-a dovedit însă că ea nu a fost imprimată la București, ci la Brașov), 1818 și *Psaltirea* din 1820 – un adevărat monument de artă grafică, de pură „extracție” nemțeană, asemănător *Penticostarului* din același an.

Din punct de vedere al mărcilor și notelor de proprietate, care oferă, mai mult sau mai puțin explicit, o imagine asupra circulației exemplarelor, și al feluritelor însemnări manuscrise, care așează între filele acestora oglinda fragmentară a unor perioade marcate de foamete, inundații, cutremure sau frământări sociale, se remarcă, prin îmbinarea celor două categorii de notații personale – ex libris-ul autograf și consemnarea evenimentială - în primul rând *Biblia de la București*. După un periplu prin zona Munților Apuseni, ea se întoarce „acasă” plină de mărturiile unor cunoscuți posesori de carte veche, care și-au lăsat semnătura și pe filele unor tipărituri de secol XVII, aparținând, actualmente, unor colecții județene (Bihor și Alba). Este vorba de membri ai familiilor Anca, din Soharu (Nicolae, Gheorghe, Moise, George Anca) și Felea (în special „Felea Pătru lui Simionu”). Aceștia sunt autorii unor adnotări de ordin autobiografic, politico-social și meteorologic, dintre care le reținem, pentru exemplificare, pe cele de la p. 107: „*Au tunatu în ianuar în 11 de doao zi anulu 1895 și au fostă zăpadă forte mare fârâ măsura. Felea Petru 1898*”, 455: „*În anul 1916 în 30 Detember [sic] s-au încoronat împăratu nou în Austria și-n Ungaria cu numele Franțiscu Carol. Și am scrisu eu George Anca de suvenire ca să așle copii[i] la bătrânețile lor. George Anca*” și 691: „*În anul 1917 s-au lucratu clopotile de la toate bisericile din Ardeal de au făcut turnuri pentru răsboiu. Am scris eu în luna lui Ianuarie 15/1917. George Anca din Soharu*”.

Exemplarul Bibliei a intrat ulterior, prin achiziție, în posesia generalului diviziei de grăniceri din perioada interbelică, Teodor Nicolau, pe care îl regăsim ca deținător istoric al încă două cărți din colecția Muzeului: *Evanghelia de Snagov*, 1697 și *Liturghierul de București*, 1729. De asemenea, exemplarul a făcut parte din fondul de carte al Școlii Primare din Sohodol (Valea Verde), județul Alba, așa cum o demonstrează ștampilele aplicate, din loc în loc, pe marginea superioară a paginilor.

Dintre alte exemplare care au circulat în Transilvania și Banat, majoritatea imprimate în tiparnița domnească a mitropoliei Ungrovlahiei, amintim *Apostolul de București*, 1683 (primul din cele două exemplare, cel de-al doilea indicând un parcurs mehedințean), donat de Șerban Cantacuzino unei mănăstiri, a cărei denumire nu o mai putem desluși din cauza ajustării foii, ajuns apoi în posesia bisericii din comuna Crețești-Alba. Exemplarul *Cheii înțelesului* (*București*, 1678) a circulat în Lipova, județul Arad; tot în Arad, în parohia ortodoxă a Chereșului petrec o perioadă din existența lor și exemplarele cărților bălgrădene *Noul Testament*, 1648 și *Chiriadromion*, 1699, acesta din urmă purtând pe forțat mai multe autografe ale învățătorului comunei, Grigore Gaborovici. Dintre tipăriturile bucureștene de secol XVIII, *Liturghierul*, 1729, proprietate, așa cum am mai spus, a generalului Teodor Nicolau, cantonat cu divizia sa la Aiud, ajunge la acesta prin

donăția din 24 octombrie 1930, a preotului paroh ortodox Ioan Lepăduș din Ohabamâtnic, Caraș-Severin, una din victimele persecuțiilor declanșate de autoritățile austro-ungare pentru refuzul de-a participa la atacul împotriva Serbiei, în preajma primului război mondial. Dar exemplarul s-a aflat, la un moment dat, și în posesia preotului greco-catolic Avram Blăjan, din Arad, și a preotului Mihail Raini din Nevrincea, județul Timiș. Tot în Caraș-Severin, la Gârciu, sau Greci, pe la 1756, se afla și unul din cele două exemplare ale *Evangheliei de București, 1750* iar *Octoihul* din 1730 este atestat în localitatea hunedoreană Căstău, conform adnotărilor dascălului greco-răsăritean Ioan Samoilescu. Înainte însă ca exemplarul să fie devină bun parohial, el fusese cumpărat de preotul locului, Iosif, de la un diac din Sadu (jud. Sibiu), ca să-i fie sieși „uric”. În zona Clujului a circulat *Psaltirea de București*, din 1806 (vechea comună Frâsinelu, azi Buteni, lângă Huedin) iar *Liturghierul de București, 1741*, în comuna Hudac, județul Mureș, vândut de un anume Bucur jupânului Iacob, precupeț, „cu 13 horgoși și un pitac”.

Alte exemplare cu adnotări bogate în informații sunt *Evanghelia de Snagov, 1697* și *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos, București, 1765*. Cel dintâi a circulat în Buzău, în familia popii Dragomir, apoi în Golești, Argeș, aflându-se temporar în mâinile preotului Cârstea Gustă, apoi în cele ale preotului Mitre, dar el ajunge și la un anume Kostis Altiparmeli (Altiparmeni) din Bitolia, Macedonia, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la un profesor protoiereu Bârlădescu, care-l va dona generalului Nicolau, în 1930. Interesantă este aventura acestui exemplar, cumpărat, vândut, răscumpărat și iar vândut în două perioade marcate de foamete – cea din 1748 și cea din anii 1800-1802; prețul acestuia variază, în funcție de împrejurări – de la 5 la 60 de taleri, înainte de-a atinge pragul „rezonabil” de 17 taleri (sau „lei”), cu care și-l cumpără preotul Miron Omusluț din Cârciu, de la feciorul popii Mitre. Acest preot, Mitre, semnează adnotările de posesor dar și pe cea care încredințează memoriei colective, la f. 180v, astfel de evenimente: „Să (se) știe de când au robii turcii țara Muntenească și țara Moldovii până unde au putut ajunge. Popa Mitre maiu dni 1 1770¹⁰”. Cel de-al doilea exemplar în discuție, din opera lui Simeon, episcopul Thessalonicului, a circulat mai întâi local, ca proprietate a logofătului de divan Badea, care l-a primit la scurt timp după ce cartea văzuse lumina tiparului, din mâna mitropolitului Ungrovlahiei, Grigorie al II-lea, ca să-l doneze apoi, cu dubla formulă a blestemului (pentru cel ce ar înstrăina cartea) și binecuvântării (pentru însetatul de cunoaștere duhovnicească), și cu întăritura pecetei, bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” (al cărei ctitor sau epitrop, se subînțelege că ar fi fost). Tot în secolul al XVIII-lea, ajunge în posesia unui preot Nicolae sin protopop Florea (conform însemnării dateate 1772). Ulterior, exemplarul ajunge în localitățile Boroia (județul Suceava) și Războieni (județul Neamț), în secolul al XIX-lea, așa cum o atestă însemnările preoților Petru și Tofan. Preotul Petru ot Boroia obține cartea de la fratele său, călugărul Mitrofan, din mănăstirea Bisericani, prin donație. După ce ne furnizează acest detaliu, preotul se simte dator să facă, în cadrul aceleiași note, o serie de precizări privind perioada în care s-a produs achiziția și refacerea legăturii cărții, dar și anomaliile climatice ale intervalului descris: „și mi l-au legat diaconu Gavril Brat cu șase lei în anul 1823 martie 21 și Domn era atuncea Ion Sandu

¹⁰ Pe fondul războiului ruso-turc din 1768-1774.

Sturza voevod și mitropolit Veniamin în Moldova și Paștele au fost april 28 și omăt au fost și pân(ă) după sf(â)nt(ul) Gheorghie și piatră mare ca nucile au fost într-o joi în luna lui mai în trei zile. Preot Petru ot Boroia 1823 mai 5” (forzațul anterior). Exemplarul ajunge, în cele din urmă, înainte de a se întoarce în capitală, la preotul Constantin Bobulescu, important și deosebit de activ teolog și istoric format la Iași, preot paroh al bisericilor bucureștene „Sf. Ecaterina” și „Sf. Nicolae Tabacu”, contributor la Bibliografia Românească Veche prin câteva semnale publicate cu precădere în periodicul „Spicuitor în ogor vecin” (numerele din 1920). Autograful său se află la f. [4]r a exemplarului. Tot în nordul Moldovei, în parohiile Buhalnița și Horodiște a circulat și *Liturghierul de București, 1746*, dăruit bisericii din prima localitate menționată, de prezvitera Elena Alexandrescu în septembrie 1894. Prezența exemplarului la Horodiște, toponim comun județelor Iași și Orhei (în Basarabia), este atestată prin adnotările „preotului” Constantin, care rememorează venirea sa în „*satul cuconului Alixandru postelnic în Horodiște*” când „*înbla veleatul 7278*” (1770).

În categoria exemplarelor purtătoare de ex libris-uri și mărturii mai însemnate, se înscriu și *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652* (al doilea exemplar din colecția Muzeului), *Prescurtarea istorii universale, București, 1826*, *Psaltirea de Râmnic, 1784* și *Liturghierul de Râmnic, 1787*. Doi eminente juriști ai începutului de secol XX sunt consemnați prin intermediul notei de pe una din primele file de gardă ale *Îndreptării Legii* – (Ioan) C. Filiti (donatorul) și Matei Iosefachi (beneficiarul donației) – cu mențiunea *Bucuresci, 15 iunie 1914*. Un „iconom” din „*ținutul Eși*”, Gheorghe Pavlu, își pune frumoasa pecete inelară lângă nota de posesor, pe trei exemplare (reprezentând volumele 2, 3 și 4) ale *Prescurtării istorii universale*, la 1840. Însemnarea, prezentă pe p. 2-9 ale cărții, are o grafie clară și elegantă, semn al unei minți cultivate. Între f. 77-78 ale *Psaltirii de Râmnic, 1784*, am găsit inserată o notă. Afirmația donatorului, Al. Filloreanu, cum că această Psaltire ar fi fost tipărită în timpul domniei lui Matei Basarab este, desigur, falsă, însă interesantă este mărturia păstrării ei din „*tată-n fiu*” și mai ales persoana vizată de acest gest, generos, al renunțării benevole la un bun patrimonial, și anume: Gheorghe Tătărescu, membru al guvernului Brătianu în calitate de prim-ministru al României în anii 1934-1938. *Liturghierul de Râmnic, 1787*, posedă și el mărturia de-a fi aparținut fratelui starostelui brutarilor din București, Manea, în urma achiziționării exemplarului contra sumei de 3 taleri. Diacul Ion, *brat Manea brutarul* mai consemnează două eclipse, una de Soare și una de Lună, din 1787 și 1788.

Un supralibros aplicat pe cotorul cu binduri aurite, al volumelor din *Historia tes palai Dakias, Vienna, 1818*, dezvăluie (firesc) numele unui proprietar grec, *D. Chrysochoiadis* – aparținând, posibil, diasporei vieneze deși nu este exclus ca el să fi făcut parte din pătura cultă a diasporei bucureștene... Nu avem indicii clare în acest sens. O altă semnătură în grecește încheie nota de posesor din *Historia tes Blachias, 1806* – cea a lui Stratonic Leurdeanu („*Leordeanos*”), probabil unul din rarii membri ai străvechii familii boierești Leurdeanu.

Ar mai fi multe de spus despre cărțile vechi românești din colecția Muzeului și despre particularitățile lor. Considerăm că am dat suficiente detalii în cadrul fiecărei descrieri. Suntem, cu toate acestea, conștienți că cercetarea noastră nu se oprește aici, cu întocmirea acestui catalog, căci el constituie doar preambulul

unor necesare dezvoltări, în care, bunăoară, comparațiile și corelațiile cu alte fonduri bucureștene de carte veche, ar deschide unul din fâgașele pasionante ale investigației bibliologice și pretextul creionării unei imagini fidele, a „patrimoniului municipal” de valori bibliofile.

Adresăm, în finalul acestei prefețe, cele mai calde mulțumiri conducerii Muzeului, domnul director Ionel Ioniță și colectivului bibliotecii documentare în frunte cu doamna Nicoleta Micheu, pentru amabilitatea de a-mi fi acordat atât permisiunea, cât și răgazul consultării exemplarelor, conducerii Institutului de Memorie Culturală – domnului director Dan Matei pentru implicarea în tehnoredactarea volumului, și directorului adjunct, dna Irina Oberländer-Târnoveanu, precum și șefei secției de bibliologie a institutului, dna Robertina Stoica, pentru încurajare și importante sugestii, nu mai puțin colegelor de breaslă și prietenelor Marta Cordea (Biblioteca Județeană Satu-Mare), Ligia Caranfil (Biblioteca Academiei) și Ruxandra Nazare (Biblioteca Județeană Brașov) pentru promptitudinea și sollicitudinea cu care mi-au oferit sprijinul lor.

Încheiem cu unul din îndemnulurile tipografului Stoica Iacovici, nelipsite din cărțile sale: *„Iară cei ce vă veți întâmpla a citi bucurați-vă în Domnul, și vă rugați pentru noi, și ce greșale veți afla, veri în cuvinte veri slove, îndreptați cu duhul blândețelor, nepuindu-ne în ponos”*.

Ștefania-Cecilia Ștefan